

SZEMPONT

Dr. HOCK REZSŐ

JOGI TERMINOLÓGIAI ISMERETEINK EGY FELMÉRÉS TÜKRÉBEN

A nemzetiségi nyelv közéleti (politika, törvényhozás, közigazgatás, bíraskodás, közintézmények stb.) alkalmazásának és használatának egyik sarkalatos, semmivel át nem hidalható feltétele annak szakavatott ismerte. Ennek megállapítása nem hangzik valami túl bölcsen és nem is jelent többet annál a mai megállapításnál, hogy arabusul csak az beszélhet, aki tud arabusul. Mégis ezt a szimplacitást le kellett írunk, mert abban a helyzetben vagyunk, hogy folyékonyan kellene arabusul beszélünk, mi pedig csak azt hisszük, hogy a nyelv, amelyen beszélünk, valóban egy érthető arab nyelv.

Az arab nyelv alatt a jelen esetben a jogi-közigazgatási nyelvet kell érteni. A nemzetiségi nyelvek fokozottabb mérvű bevezetése a bíróságok, a közigazgatás és a közintézmények rendes tevékenységébe az elé a feladat elé állítja a nemzetiségeket, hogy ismerjék a jogi-közigazgatási szaknyelv anyanyelvi változatát. A feltehető kérdéssel kapcsolatban, hogy mennyire ismerjük mi, magyar ajkú vajdaságiak jogi nyelvünket, amelyen a jövőben mind többet beszélhetünk, és kell is majd beszélünk, és amiből egy jog megvalósítása mülük, rég tudott a válasz: gyengén, és csak kevesen ismerik azt. Erről lépten-nyomon meggyőznek bennünket a nyilvánosságot látó jogi szövegek, mint amilyenek: a községi hivatalos lapok, a sajtó, a rádió és a televízió jogi vonatkozású terminológiája, képviselő-testületi anyagok stb.

Mindezek a hibaindikátorok a jogi nyelv tudásának más és más dimenziójáról, minőségéről és problémáiról tájékoztatnak bennünket.

Ezúttal a jogi nyelv tudásának, illetve nem tudásának mértékét egy olyan médiumon vizsgáltuk meg, amely távol esik ugyan a nyilvánosság reflektorától, de jövőbeni helyzeti energiája a jogi szaknyelv potenciális művelőinek sorában annál jelentősebb: az Újvidéki Jogtudományi Kar elsőéves magyar nyelvű joghallgatóinak egy csoportjáról van szó. Velük kapcsolatban egy kisebb felmérés keretében az érdekelt bennünket, milyen általános jogi terminológiai nyelvismeretet hoztak magukkal a gimnázium padjaiból, illetve, hogy jogi tanulmányaik első félévében milyen jogi terminológiai ismeretekre tetek szert.

A felmérést húsz magyar anyanyelvű, magyar gimnáziumot végzett, elsőéves joghallgató tudásával kapcsolatban végeztük el, az első lehallgatott tanulmányi félév végén. A felmérés írásbeli eszköze 15 olyan jogi alapfogalom megválaszolása volt, amelyek egy része többé-kevésbé ismert az átlag újságolvasó számára, másik része pedig a szorosabb értelemben vett jogi szaknyelv terminológiájához tartozik. Mindkét fogalomcsoport szerepel az első félév tananyagában, és ismeretük a tudásfelmérés résztvevői számára kötelező.

A felmérés eredményeinek alábbi bemutatásában a nagybetűs szöveg a feladott kérdés, a dűlt betűs szöveg a helyes magyar terminus, a normál betűs szöveg a helytelen terminus, a terminusok utáni számok pedig azt jelentik, hogy hányan adtak ilyen választ.

PRAVNI NASLEDNIK

jogutód	— — — — —	5
jogi követő	— — — — —	3
törvényes követő	— — — — —	3
törvényes örökös	— — — — —	4
felelet nélkül	— — — — —	5

SLUŽBENOST

szorgalom	— — — — —	2
hivatalosság	— — — — —	5
szolgaság	— — — — —	1
hivatali kötelesség	— — — — —	6
felelet nélkül	— — — — —	6

STALEŠKA MONARHIJA

rendi monarchia	— — — — —	2
alkotmányos monarchia	— — — — —	1
feudalizmus fejlett formája	— — — — —	1
osztályi monarchia	— — — — —	1
feudális monarchia	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	14

SVOJINSKI ODNOSI

tulajdonviszonyok	— — — — —	9
tulajdonjogi viszonyok	— — — — —	3
tulajdonjogi kapcsolat	— — — — —	1
tulajdonsági kapcsolat	— — — — —	1
birtokviszony	— — — — —	1
birtoklási viszonyok	— — — — —	1
vagyonjog	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	3

STVARNO PRAVO

dologi jog	— — — — —	2
dologjog	— — — — —	—
valódi jog	— — — — —	5
tényleges jog	— — — — —	3
tulajdonképpeni jog	— — — — —	1
valós jog	— — — — —	3
alkotó jog	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	4

SUDSKA PRAKSA

bírói gyakorlat	— — — — —	7
jogi gyakorlat	— — — — —	2
bírósági ügyek vezetése	— — — — —	1
bírósági gyakorlat	— — — — —	4
bírósági prakszis	— — — — —	1
bírósági eljárás	— — — — —	1
bírósági ügyvezetés	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	3

PRIRODNO PRAVO

természetjog	— — — — —	—
természetes jog	— — — — —	6
természeti jog	— — — — —	5
term. jog	— — — — —	1
a jelen jog	— — — — —	1
eredeti jog	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	6

INOKOSNI ORGAN

egyedi szerv	— — — — —	—
egyszemélyi szerv	— — — — —	—
egytagú szerv	— — — — —	1
egyéni szerv	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	18

ZBORNI ORGAN

társas szerv	— — — — —	—
választási szerv	— — — — —	2
választó szerv	— — — — —	1
gyűlekezési szerv	— — — — —	1
gyűlés	— — — — —	1
összejövetei szervezet	— — — — —	1
választmányi testület	— — — — —	1
töbtagú szerv	— — — — —	1
felelet nélkül	— — — — —	12

POZITIVNO PRAVO

tételes jog	— — — — —	3
pozitív jog	— — — — —	7
jelenkori jog	— — — — —	1

valódi jog — — — — —	2	STVARNA NADLEŽNOST	
érvényben levő jog — — — — —	1		
mai jog — — — — —	1	hatáskör/jogkör — — — — —	
felelet nélkül — — — — —	5	állandó illetékesség — — — — —	1
		valódi illetékesség — — — — —	1
		tárgyi főnnhatóság — — — — —	1
		tárgyi felettség — — — — —	1
		valódi felelősség — — — — —	1
		felelet nélkül — — — — —	15
JAVNA USTANOVA			
közintézmény — — — — —	1		
nyilvános intézet — — — — —	1		
közügyek intézése — — — — —	1		
nyilvános létesítmény — — — — —	2		
nyilvános alkotmány — — — — —	1	MESNA NADLEŽNOST	
nyilvános intézmény — — — — —	2		
közhelyiség — — — — —	1	illetékesség — — — — —	
hivatalos intézmény — — — — —	1	helyi hivatottság — — — — —	1
nyilvános hely — — — — —	1	helyi főnnhatóság — — — — —	1
felelet nélkül — — — — —	9	helyi felettség — — — — —	1
		helyi illetékesség — — — — —	2
		felelet nélkül — — — — —	15
PRAVNO PRAVILO			
jogi szabály — — — — —	9		
jogszabály — — — — —	3	DISPOZICIJA (U PRESUDI)	
jogi törvény — — — — —	1		
jogi előírás — — — — —	3	rendelkező rész — — — — —	
jogi módszer — — — — —	1	jog büntetés nélkül — — — — —	1
jogi irányzat — — — — —	1	felelet nélkül — — — — —	19
felelet nélkül — — — — —	2		

Összegezve a kérdésekre adott válaszokat, nem kell jogásznak lenni, hogy megállapítsuk: a felmérés eredményei rendkívül gyengék.

A mennyiségi mutatók, összefoglalva, a következő képet mutatják:

Hat kérdésre, azaz a kérdések 46⁰/₀-ára egyetlen helyes felelet sem akadt. A fennmaradó 9 kérdésre a feleletek a következőképp oszlanak meg: egy kérdésre csak 1 helyes feleletet kaptunk, két kérdésre 2—2-t, két kérdésre 3—3-at, egy kérdésre 5—öt, egy kérdésre 7—et, egy kérdésre 9—et, egy kérdésre pedig 12—öt, azaz a 300 lehető helyes felelet helyett (15 kérdés × 20 kérdezett) csak 44 felelet volt helyes, ami alig valamivel több a feleletek 14,6 százalékánál.

A 300 felelet megoszlása a következő:

helyes feleletek száma	44	(15 ⁰ / ₀)
helytelen feleletek száma	115	(38 ⁰ / ₀)
felelet nélkül maradt kérdések száma	141	(47 ⁰ / ₀)

Összesen, 300 (100⁰/₀)

A 44 helyes felelettel szemben tehát 115 olyan felelet van, amelyről a felmérés résztvevői meg voltak győződve, hogy ismerik a megfelelő magyar terminust, 141 felelettel pedig adások maradtak, bevallva ezzel, hogy ismerettárukban nincsen olyan kifejezés, amelyet össze tudnak kapcsolni a szerb terminussal.

A mennyiségi mutatókat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy egyetlen helyes felelet nélkül azok a fogalmak maradtak, amelyek a legtávolabb esnek a gimnaziális műveltségtől és némi jogi nyelvi tájékozottságot igényelnek (pl. inokosni organ, zborni organ, mesna na-

dležnost, stvarna nadležnost, prirodno pravo, dispozicija). De amenyinyire érthető és magyarázható egy ilyen nemű tájékozatlanság a nem jogászok körében, olyannyira latba esik ez a fiatal jogászoknál, akik kötelezően megismerkedtek e fogalmakkal.

Tanulságos mennyiségi adatokat tartalmaz az alábbi kimutatásunk is, amelyből az tűnik ki, hogy az egyes kérdőívekre adott feleletekben mennyi tudás volt jelen, azaz hogy a felmérés egyes résztvevői hány kérdésre adtak helyes feleletet, hányra helytelen, és kérdőívenként hány kérdésre nem válaszoltak.

A kérdőív sorszáma	helyes	helytelen	felelet nélkül
	feleletek száma		
1	8	3	4
2	6	3	6
3	4	3	8
4	3	7	5
5	2	9	4
6	2	9	4
7	2	8	5
8	2	8	5
9	2	7	6
10	2	5	8
11	2	6	7
12	2	2	11
13	2	2	11
14	2	2	11
15	1	9	5
16	1	9	5
17	1	8	6
18	—	12	3
19	—	3	12
20	—	1	14
összesen	44	115	141

E táblázat első tanulságos adata, hogy a megkérdezettek fele csak 2—2 kérdésre, azaz a kérdések 13,3%-ára adott helyes feleletet. Ezt az átlagot a megkérdezettek közül némiképp csak egy résztvevő, egy pedig 4 helyes feleletével haladta túl. A legtöbb tudást is azonban csak egy 8 és egy 6 helyes feleletet adó kérdőív nyújtott, ami nem több a kérdések 53,3, illetve 40%-ánál, és a legjobb akarattal sem tekinthetők többnek közepes eredményénél. A táblázat hat utolsó helyét elfoglaló kérdőívek a nyelvi tájékozottság teljes hiányáról tanúskodnak még akkor is, ha közülük, hárman egy-egy helyes feleletet adtak.

Összehasonlítva táblázatunk második és harmadik oszlopát, meg kell állapítanunk, hogy itt is a teljes informálatlanságot jelentő harmadik oszlopba foglalt felelet nélkül maradt kérdések száma meghaladja a vélt tudást jelentő második oszlop számadatait, és csak alig valamivel kevesebb a helyes és a helyesnek vélt feleletek együttes számánál.

A helytelen válaszok minőségi vizsgálata meggyőzően igazolja azt az igazságot, hogy a szaknyelv tudása nem sajátítható el oly módon, hogy az egyik nyelv szakkifejezését tükörfordítással adjuk visz-

sza a másik nyelvre. Ez csak akkor lehet eredményes, ha mindkét nyelv történetesen azonos jelentőségű szavakkal fejezi ki a szakterminus fogalmát (pl. *staleška monarhija* — rendi monarchia). Mivel azonban nem tudjuk, hogy a terminusok szóképe mikor azonos a két nyelvben, ez az eljárás nem fogadható el a szaknyelv *elsajátításának módszereként*. Ennek elsajátítására csak egy helyes módszer van: a terminusok szótári megismerése. Ez alatt azt értjük, hogy megtanuljuk, hogy valamely szerb terminusnak melyik magyar terminus felel meg (pl. hogy a »*pozitivno pravo*« *tételes jog* és nem *pozitív jog*). A szaknyelv elsajátításának módszereiről szólva nem szabad azt összetévesztenünk a terminológia *kialakításának* módszerével. Ez utóbbi esetében a fordítás valóban egyik legelterjedtebb módszere a terminológia kialakításának. Az *elsajátítás* azonban semmiképpen sem állhat abból, hogy fordítással kísérletezünk *eltalálni* a terminus célnyelvi szóképét. A terminológia ismerete nem módszertani kérdés, hanem megismerés kérdése. A fordítás módszerével legfeljebb eltalálható a célnyelvi terminus, de nem ismerhető meg megbízhatóan.

A helytelen válaszok azonban nemcsak arról tanúskodnak, hogy a teszt résztvevői nem ismerik a terminológia magyar (szótári) változatát, hanem arról is, hogy a kérdezettek gyengék a szerb szavak jelentésmegismeretében is, és ezért a szerb nyelvű egyetemi oktatás (egyelőre és a hallgatók egy része számára) nem volt a legeredményesebb, mivel tesztünk tanúsága szerint nem értik a szerb nyelven elsajátított terminusok tartalmát.

A szerb fogalmak gyenge jelentésmegismerete kútúnik a helytelen megoldások viszonylagos nagy számából. Egy fogalom kivételével (*dispozicija*) a vélt jelentések száma 3 és 6 között mozog. Az *ustanova*-nak (intézmény) például hat jelentést tulajdonítottak: intézet, intézés, létesítmény, alkotmány, helyiség és hely; a *pravilo*-nak (szabály) négyet: törvény, előírás, irányzat, módszer, és így tovább.

A helytelen feleletek egy része, mint már említettük, a szerb nyelven megismert terminusok meg nem értéséről is tanúskodik. Nagyon valószínűleg például, hogy érti a terminust az, akinek a *svojinski odnos* birtokviszony, a *zborni organ* választmányi testület, a *pozitivno pravo* jelenkori jog, a *javna ustanova* nyilvános hely (!), a *pravno pravilo* jogi törvény, a *službenost* hivatalosság, a *pravni naslednik* törvényes követő, a *staleška monarhija* alkotmányos monarchia, a *stvarno pravo* tényleges jog, a *prirodno pravo* jelen jog, a *stvarna nadležnost* valódi felelősség, a *mesna nadležnost* helyi fenntartás, a *dispozicija* pedig jog büntetés nélkül stb.

A fenti példákban megnyilvánuló fogalomzavarnak fokozottabb mértékben jelen kell lennie a meg nem válaszolt kérdésekkel kapcsolatban, hiszen a teszt résztvevői meg sem kíséreltek valamiféle tükkörfordítást adni, vagy valamiképp értelmezni a fogalmat.

Az elvégzett tudásfelmérés eredményeiben *egyik* dokumentáris bizonyítékát látjuk annak, hogy a magyar nyelvű jogászképzés milyen természetű és milyen mérvű feladatok előtt áll a jogtudományi karokon. Megközelítően kielégítő megoldást ezen a téren csak a magyar nyelvű előadások és gyakorlatok minél nagyobb számban való bevezetése és folyamatos tartása, és a magyar nyelvű lektorátus minél zökkenőmentesebb folyamatos működésének biztosítása adhat, mivel az anyanyelvnek semmilyen szintű és irányzatú ismerete nem pótolja a szaknyelv elsajátításának szükségességét.

Hogy mennyiben vannak meg ennek feltételei az egyetemi oktatás jelen kereteiben, és mik a tennivalók, az külön elemzés tárgya.